

Citation style

Šedivý, Miroslav: review of: Pavel Bělina / Milan Hlavačka / Daniela Tinková, *Velké dějiny zemí Koruny české*. 11a: 1792–1860, Praha: Paseka, 2013, in: *Český časopis historický*, 2014, 3, p. 543–546, DOI: 10.15463/rec.1189719401

First published: *Český časopis historický*, 2014, 3

český časopis historický

copyright

This article may be downloaded and/or used within the private copying exemption. Any further use without permission of the rights owner shall be subject to legal licences (§§ 44a–63a UrhG / German Copyright Act).

Pavel BĚLINA – Milan HLAVAČKA – Daniela TINKOVÁ
Velké dějiny zemí Koruny české, svazek XI.a: 1792–1860
Praha, Nakladatelství Paseka 2013, 466 s., ISBN 978-80-7432-347-8.

Milan HLAVAČKA – Jiří KAŠE – Jan P. KUČERA – Daniela TINKOVÁ
Velké dějiny zemí Koruny české, svazek XI.b: 1792–1860
Praha, Nakladatelství Paseka 2013, 523 s., ISBN 978-80-7432-348-5.

Monumentální počin Nakladatelství Paseka věnovaný českým dějinám do roku 1945 byl dovršen v roce 2013 posledními dvěma svazky k období let 1792–1860. Skutečnost, že právě tento historický úsek byl zpracován jako poslední, je velkou symbolická, neboť je velmi obtížně uchopitelný a v rámci českých dějin nepochybně patří k těm nejméně probádaným. Především období let 1815–1848, označované jako doba předbřeznová, vždy stálo mimo hlavní proud zájmu českého i světového dějepisce, přinejmenším ve srovnání s bohatou literaturou k období Velké francouzské revoluce a napoleonských válek, respektive k revolučnímu kvasu let 1848–1849 a následujícímu vývoji v českých zemích i ve světě.

Tím spíše je nutno ocenit odvalu, s jakou se několik renomovaných historiků pustilo do vsazení posledního kamene do mozaiky českých dějin, která byla vytvořena v rámci edice *Velké dějiny zemí Koruny české*. Pro období zahrnující vládu tří císařů – Františka II./I., Ferdinanda I. a Františka Josefa I. – není snadné vystavět strukturu příběhu, být rozhodně nikoliv proto, že by byl chudý na události. V epoše ohraničené na počátku válkami s revoluční a napoleonskou Francií a na konci konfliktem s Piemontem a Francií, který otevřel cestu k obnovení ústavnosti v monarchii, došlo k procesu formování novodobého českého národa. Jak sami autoři upozorňují v úvodní části rozsáhlé práce, právě mezi lety 1792 a 1860 byly položeny základy moderní české společnosti, kdy došlo k přechodu od absolutismu ke konstitučnímu režimu, od stavovské společnosti k občanské, od zemského patriotismu k nacionalismu. Současně české země zažily řadu technologických inovací v rámci průmyslové revoluce, která přeměnila společnost z přírodně agrární na agrárně průmyslovou a urbanizovanou (XI.a, s. 13). Problémem tohoto období tak není absence děje, nýbrž jednotící dějová linie. Zatímco ta nechybí pro vládu Marie Terezie a Josefa II. (reformy, Prusko Bedřicha II. Velikého), zde příběh začíná uprostřed revoluce ve Francii, která se nejen radikalizuje, ale vyvolává konflikt s mnoha evropskými státy včetně habsburské monarchie, který s přestávkami pokračuje i za vlády Napoleona I. Po porážce císaře všech Francouzů a po Vídeňském kongresu z let 1814–1815 nastává doba zdánlivého klidu předbřeznové éry. Po 33 letech jisté „neakčnosti“ přichází třetí fáze, jmenovitě překotné události revolučních let 1848–1849, která je opět vystředána obdobím „uklidnění“ v rámci neoabsolutismu 50. let. To přetrvává až do roku 1859, kdy válka v severní Itálii otevře dveře významným změnám na rakouské vnitropolitické scéně.

Vysvětlit přehledně takto tematicky bohaté a současně i rozbité období je téměř nadlidský úkol, přesto se to autorům v zásadě podařilo. V prvním svazku zaměřili pozornost na politické a vojenské dějiny včetně vývoje národních hnutí. Ve třech oddílech kombinovali chronologický a tematický výklad: v první části se soustředili na průběh revolučních a napoleonských válek a jejich ohlas v českých zemích, v té druhé se věnovali vnitřnímu vývoji zemí Koruny české od sklonku 18. století až do konce doby předbřeznové, ve třetím oddíle pak byla analyzována zahraniční politika v letech 1815–1848, průběh revoluce z let 1848–1849 a konečně vnitřní i zahraniční politika Rakouska od roku 1849 až do roku 1860. Na samotném konci zbyl prostor pro vlastní kapitolu k vývoji rakouské armády od sklonku napoleonských válek. Z první části věnované revolučním a napoleonským válkám musím obzvláště vyzdvihnout kapitolu věnova-

nou reflexi událostí ve Francii i rakouské protirevoluční propagandy v českých zemích. Z celého prvního dílu pak považují za velmi přínosnou část o reformních názorech hraběte Wilhelma hraběte Wurmbanda, která přináší nové poznatky k dané problematice, a především více než poutavou sondu do životních osudů čtyř českých vlastenců ve sledovaném období (Antonín Jaroslav Puchmajer, Šebestián Hněvkovský, Vojtěch Nejedlý a Jan Nejedlý).

Ve druhém svazku je výklad členěn ryze tematicky: v prvním ze čtyř oddílů je pozornost věnována vlivu revolučních a napoleonských let a průmyslové revoluce na hospodářský a společenský vývoj českých zemí, v tom druhém je rozebrán rozvoj školství, věd a zdravotnické péče, zbylé dvě části se zabírají literaturou, hudbou a divadlem, respektive výtvarnou kulturou. Přes obrovské množství velmi různorodých témat a informací se autoři dokázali vyvarovat toho, že by například v rozsáhlé pasáži o umění a literatuře byl text suchým výčtem jmen a vytvořených děl. V mnoha částech tohoto svazku je jasně patrné, že se autoři pohybují v pro ně známém prostředí, viz podkapitoly věnované dějinám dopravy od Milana Hlavačky či zdravotní péči od Daniely Tinkové. Vysoká erudice všech autorů jim umožňuje vyvarovat se příliš jednostranných soudů, jak ukazuje zpochybnění tradičního a přesměřování kritického hodnocení rakouské byrokracie jako neschopné a zkorumpované. I když úřednický aparát měl velmi daleko k dokonalosti, vzhledem k relativně malému počtu úředníků schopných zajistit chod státu je zřejmé, že takto tvrdá kritika si zaslouží jistou revizi. Je jen škoda, že autoři tomuto problému věnovali pouze jednovětý dovětek (XI.b, s. 105). Snad rovněž i v kapitole o vývoji Prahy by možná nejen Moravané a Slezané uvítali alespoň krátkou zmínku o urbanistickém rozvoji Brna a Opavy. Z celého druhého dílu možná poněkud překvapivě vyzdvihnu poměrně nenápadnou podkapitolu o vnímání předbřeznových Čech očima cizinců, která je nejen čtenářsky vděčná, ale současně upozorňuje na užitečný a dosud málo využitý zdroj informací o situaci v českých zemích.

Ke struktuře i prostoru vyhrazenému jednotlivým tématům nemám v zásadě výhrady. Jak již bylo uvedeno výše, text má většinou vysokou úroveň a je čtivý. Tím více zamrzí, že vysoký standard si nezachovaly všechny části recenzovaného díla. Z některých pasáží prvního dílu mám dokonce velmi rozpačitý dojem. Například části věnované samotnému průběhu válek s revoluční a napoleonskou Francií je čtenář nucen čelit záplavě zbytečně detailních informací. Za všechny je možné uvést následující příklad: „Počátkem června 1796 překročila Jourdanova Sambro-máská armáda Rýn u Düsseldorfu, Kolína a Koblence, čímž přinutila 90 000 vojáků pod velením arcivévody Karla k ústupu z Falce. Po Karlově vítězství ve srážce u Wetzlaru a Uckerachu sice musely ustoupit i hlavní Jourdanovy síly zpět za Rýn, ale krátce nato přešla mezi Štrasburkem a Kehllem na východní břeh řeky Moreauova Rýnsko-moselská armáda, jíž nemohlo 55 000 císařských vojáků Maximiliena hraběte Baillet de Latour úspěšně čelit.“ (XI.a, s. 42) Nejen, že tento výklad je velice popisný, ale pro pochopení historie země Koruny české zcela zbytečný a nahraditelný jednou krátkou větou, pokud by vůbec byla nutná. Na druhé straně však autoři někdy zůstávají ve vysvětlování na půli cesty či nevysvětlují vůbec. Zatímco válka s revoluční Francií z roku 1796 je popsána velmi detailně, Radeckého plány tažení spojenců v roce 1813, které výrazným způsobem přispěly k Napoleonově porážce i maršálově vlastní zážné kariéře v dalších desetiletích, zůstávají nevysvětleny (XI.a, s. 145).

Za značně problematické považují i spoléhání se na zastaralou a tendenční literaturu. Pokud jde o vnitřní vývoj monarchie, není tento problém příliš častý, nejkřiklavějším příkladem je použití Springerových *Geschichte Österreichs seit dem Wiener Frieden 1809* z roku 1865, a to na několika místech včetně hodnocení vlády Františka I. (XI.a, s. 193). Tento přístup logicky vede k výrokům, že hrabě Kolovrat byl umírněný liberál (XI.a, s. 264). V tomto případě se jedná o legendu, která se tradovala mnoho let, ale evropskými a americkými historiky již byla

revidována. Ostatně v souvislosti s tematizováním nepružnosti vládnoucích elit je nutné zmínit i fakt, že Kolovrat k ní značně přispíval zálibou v intrikaření a nedostatkem osobní odvahy. O negativním vlivu české šlechty v čele s Kolovratem na chod státní správy či hospodářská rozhodnutí významná pro celou monarchii, jako například upřednostnění výstavby dráhy směrem na Prahu a dále do Saska na úkor železnice do Terstu, která měla zásadní význam pro otevření se světovým trhům, se v knize nedočteme nic.

Rovněž překvapí, jaká pozornost je v tomto díle věnována plánům arcivévodý Karla na reformu státu z doby napoleonských válek (XI.a, s. 206–207), ale o Metternichových návrzích na správní reformy kolem roku 1815, které by vytvořily nejen ministerstva, ale také přispěly k jisté decentralizaci ve prospěch jednotlivých zemí monarchie, zde opět není žádná zmínka. Výklad v tomto směru ostatně končí rokem 1815. Je sice pravda, že ani jeden z těchto mužů se svými vizemi neuspěl, přesto se stávající interpretace jeví poněkud nedotaženou a jednostrannou. Naštěstí v souvislosti s analýzou vnitřního vývoje českých zemí i celé monarchie se jedná spíše o ojedinělé případy.

Kde znalost relevantní novější literatury vyloženě chybí, je zahraničněpolitický kontext vývoje českých zemí, respektive Rakouska, kterému je v prvním svazku věnován značný prostor. Jedná se především o období let 1814–1848, kdy se výklad nese mimo jiné v duchu obsahu zastaralé, tendenční a celkově špatné knihy Josefa Polišínského z roku 1962 *Opavský kongres roku 1820 a evropská politika let 1820–1822* (XI.a, s. 444). Odkazy na novější práce v tomto ohledu sice nechybějí, ale často nejsou příliš reprezentativní (například *Metternich: Councillor of Europe* od Alana Palmera z roku 1972) či je jejich použití poněkud zvláštní, když například u knihy Irby C. Nicholse *The European Pentarchy and the Congress of Verona* z roku 1971 je odkazováno na stranu 326, tedy poslední (půl)stranu závěru, která však neobsahuje relevantní informace k příslušnému textu recenzované knihy (XI.a s. 150, poznámka 273). S tím souvisí nepřesné odkazy na novou literaturu: například u monografie Alana Skeda *Metternich and Austria: An Evaluation* je jako rok vydání chybně uveden rok 2007 (XI.a, s. 440); i když na internetu (například na <http://books.google.cz>) je občas možné tento údaj najít, ve skutečnosti kniha poprvé vyšla až v roce 2008, což zjistí každý, kdo tuto práci vezme do ruky.

Při pohledu na použité zdroje a způsob práce s nimi se lze jen stěží divit výkladu, který je pro evropské dějiny doby předbřeznové v mnohých ohledech již překonaný a nepřesný. Často se zde opakují termíny „rovnováha sil“ a „Svatá aliance“. Například na straně 195 prvního svazku se píše, že Vídeňský kongres měl v Evropě nastolit to první. Tvrdí se, že Metternichovým ideálem „byla evropská rovnováha ve formě velmocenské pentarchie“ (XI.a, s. 261). Potíž s rovnováhou sil je, že i když samozřejmě představovala základní faktor k zachování míru v Evropě a Metternich jí přisuzoval velký význam, kouzlo Vídeňského kongresu i fungování evropského státního systému doby předbřeznové spočívalo v tom, že evropští monarchové, státníci a diplomaté ji nepovažovali za dostatečnou garanci pro zachování míru a pokoušeli se vytvořit a více či méně i dodržovat takzvaný systém Vídeňského kongresu, který měl spočívat na pevnějších základech mezinárodního práva. Tím právem však v žádném případě nebylo prohlášení Svaté aliance, které rozhodně nebylo ideovým základem systému Vídeňského kongresu, jak se čtenář dočte na straně 251. Svaté alianci se v této práci přisuzuje všeobecně velký význam, který jí však nepřislouší. Byla samozřejmě symbolem reakční politiky té doby, ale povýšit ji na leitmotiv evropské politiky je nesmysl. Totéž platí u termínu „kongresy Svaté aliance“ (XI.a, s. 196), který sice čeští historikové rádi používají, třebaže dvou z nich se oficiálně (a dalších dvou neoficiálně) účastnil stát, který členem Svaté aliance nikdy nebyl: Velká Británie. Pochopitelně to není jediný argument proti používání uvedeného výrazu, ale pro potřeby této recenze snad dostatečný.

Za další klišé je možné označit výrok ze strany 198, že se Metternichovi nepodařilo na Vídeňském kongresu nastolit předrevoluční pořádek. Samozřejmě je to pravda, ovšem o to tento státník ani neusiloval! S tím je spojen další zvláštní výrok, že po skončení napoleonských válek bylo oddáleno řešení ožehavé otázky sjednocení Německa. Toto však v letech 1814–1815 vůbec ožehavá otázka nebyla, neboť politickou jednotu Německa na národním principu nechtěl téměř nikdo a drtivá většina německy hovořících obyvatel střední Evropy byla v dané chvíli spokojena s Německým spolkem (XI.a, s. 150). Tvrzení, že Metternich „byl zapřísáhlým monarchistou odchovaným rokokovým dvorem v Koblenzi“ (XI.a, s. 260), je sice vyjádření možná vzletné, ale chybné: Metternich uznával republikánský systém Spojených států amerických a navrhoval ho aplikovat i v době geneze nezávislého řeckého státu na přelomu 20. a 30. let 19. století.

Je sice chvályhodné, že se autoři snaží zasadit české dějiny do širšího kontextu evropských dějin, ale informace o dění mimo monarchii jsou místy nadbytečné, frázovitě, zbytečně podrobně a snad až příliš orientované na politické a vojenské události. Je otázkou, zda jsou v této podobě pro vývoj v českých zemích skutečně nezbytné. V tomto směru mi chybí hlubší interakce mezi událostmi uvnitř a vně české kotliny. Za jejími hranicemi jsou autoři často „nejistí“, což je patrně nejen z již překonaných interpretací (viz příklady výše), ale také z faktografických chyb: pruský král Bedřich Vilém III. nevyhlásil Napoleonovi I. válku 22. ledna 1813, ale až 17. března téhož roku (XI.a, s. 130); bavorský král přešel na stranu protinapoleonské koalice již před bitvou u Lipska, nikoliv až po ní (XI.a, s. 146); František I. nejmenoval Metternicha domácím, dvorským a státním kancléřem v roce 1825, ale již o čtyři roky dříve (XI.a, s. 132). Druhým extrémem je označování Metternicha kancléřem již před rokem 1821 (XI.a, s. 132 a 195), což je chyba, protože do té doby byl pouze ministrem zahraničí. Toto by však měl odstranit pozorný redaktor, stejně jako dvojaké psaní Kurandova listu *Die Grenzboten* (XI.a, na straně 305 správně, na straně 269 nesprávně *Grenzbote*), případně Osmanské říše s malým „o“ (XI.a, například na straně 251), což je nanejvýš neobvyklé, neboť se jednalo o oficiálně uznávaný a používaný název státu a v českém jazyce jsem se s uvedenou formou ještě neseťkal.

Celkově vyvolává recenzované dílo velký respekt, byť jeho hodnocení nemůže být jednoznačně pozitivní. Na jedné straně se nepochybně jedná o nejkomplexnější a nejlepší syntézu obtížně uchopitelných a místy stále málo prozkoumaných dějin českých zemí v letech 1792–1860, na straně druhé ji lze jen stěží považovat za definitivní či zcela adekvátní nárokům doby, ve které vznikla. Navzdory velkému množství občas zbytečně detailních informací ponechává některé otázky bez odpovědi, obsahuje některá tradiční a v zahraničí již vyvrácená klišé a v pokusu o zasazení českých dějin do širšího evropského kontextu není příliš úspěšná, byť právě v tomto směru nabízí nejnovější zahraniční historická produkce řadu fundovaných prací.

Miroslav Šedivý

Karol BÍLEK

Archivář František Dvorský a Sobotka

(Knihovnička Českého ráje – Sobotka, II. řada, sv. 4), Sobotka,

Městské kulturní středisko 2010, 84 s., ISBN 978-80-254-6832-6.

František Dvorský (1839–1907) patří mezi téměř zapomenuté postavy české historiografie, ačkoli ve druhé polovině 19. století byl jedním z poměrně respektovaných dějepisců a dočasně zaujal i vedoucí místo v českém archivnictví. Ani dnes se mu však nevyhne žádný badatel o raném novověku, který využívá Sněmy české a další pramenné edice. Zasluhou Karola Bílka, který